

ІСТОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ СЕЛА БРИТАВКА (ГАЙСИНСЬКИЙ РАЙОН, ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ)

Анотація

У статті висвітлено історію заснування подільського села Бритавка. Розглянуто кілька версій походження його назви.

Ключові слова: Буджацька орда, кельти-бритти, Римська імперія, ранньослов'янське селище.

Abstract

The article highlights the history of the founding of the Podolsk village of Brytavka. Several versions of the origin of its name are considered.

Keywords: Budzha Horde, celtic-britons, Roman empire, early slavic settlement.

Вступ

Село Бритавка – це моя маленька батьківщина. Воно розташоване у Чечельницькій ОТГ, Гайсинського району Вінницької області. Назва села часто згадується в різних наукових дослідженнях. Історики і філологи відзначають унікальність і незвичність цієї назви та припускають давнє її походження.

У селі довгий час основною версією походження його назви був давній переказ про першого поселенця – кріпака Бритавченка, який колись утік від пана і поселився серед лісів. Згодом до нього приєдналися інші втікачі, які розчистили від лісу ділянки для полів і садів та започаткували поселення. Від прізвища першого поселення нібито й виникла назва села – Бритавка. Така версія є дуже типовою легендою, яка зустрічається в багатьох історіях про заснування сіл. Ця легенда викликала певний сумнів, адже за законами словотворення прізвище Бритавченко – це похідне від слова «Бритавка», а не навпаки. Але серйозних досліджень з історії села та походження назви ніхто не робив.

Мета роботи – розповідь про походження назви села на підставі історичних фактів..

Результати дослідження

Лише нещодавно нашим місцевим краєзнавцем – Подольським А. О. було висунуто іншу версію походження назви села – від назви невеликої річки, яка протікає через село. Ця давня назва була забута місцевими жителями, і вони вважали її безіменною. Завдяки ґрунтовному історичному дослідженню [4] вдалося віднайти багато давніх карт і документів, де згадується ця назва. На одній з карт, якій понад 200 років, позначено село Бритавка, яке розташоване на річці Бритавка. Варто зауважити, що ряд сусідніх сіл і містечок також носять назви, які отримали від назв місцевих річок : м. Кодима, м. Саврань, с. Вербка, с. Савранька (нині Івашків) тощо. Значна частина навколишніх сіл виникла у XVIII ст., коли місцеві землі активно заселялися переселенцями із західної частини України. Ці території належали князям Любомирським, які проводили цілеспрямовану поселенську політику з освоєння південного Поділля. Так серед лісів на берегах річок виникали нові села. Згідно з новими даними, Бритавка виникла в 60-х роках XVIII ст.

Зазвичай, у процесі заселення і освоєння території, першими виникають назви річок, озер, гір, місцевостей і т.д. Спочатку відбувається розвідування території, визначення певних орієнтирів, їм дають словесні назви, згодом позначають на карті.

За версією краєзнавця Подольського, назву село отримало від назви річки Бритавка і назва ця є значно давнішою. Але що ж означає ця назва і коли вона могла виникнути?

Він висуває кілька версій. Дуже багато місцевих топонімів мають тюркське походження: Чечельник, Кодима, Саврань та багато інших. Ця територія була місцем кочівлі ногайських татар (Буджацька орда). Отже, українці, заселяючи ці території могли перейняти назву річки від татар. Підтвердженням цієї версії може слугувати наявність села з подібною назвою – Бритівка, що розташоване в Білгород-Дністровському районі Одеської області. Це історичний регіон – Буджак, що був центром кочівлі ногайців. Тож можна пошукати коріння слова «Бритавка» у тюркських мовах.

Кілька інших версій припускають ще більш давнє походження цього слова. В «Етимологічному словнику топонімів України» можемо знайти ще одну версію походження слова «Бритавка». В ньому наведено цілий ряд назв річок і населених пунктів з коренем «брит». Зокрема є такі села і річки: Бритавка, Бритаї (Харківська область), Бритаї(и) (Херсонська і Чернігівська обл.), Бритаївка. А ще є Бритаїський яр, потік Бритаїка, поле Бритаїнь, ліс Бритаїник. Філологи вважають, що гідроніми (назви річок) утворились від праслов'янського «*briti*» – «*різати чимось гострим*», або від пасивного дієприкметника минулого часу «*britъ*» (бритаї) – «*зрізаний, відрізаний*» і за допомогою додавання архаїчного топонімічного суфікса – ав/ай. Тобто, за ознакою – це «*річка, яка врізається в сушу, утворюючи клин землі або змиваючи все на своєму шляху*». Наковці вважають, що від назв річок назви передались населеним пунктам [3, с. 69-70]

Отже, за цією версією назва нашої річки може мати ще давньослов'янське походження. Це дуже ймовірна версія. В нашому районі проводилися археологічні розкопки. І на віддалі 5-10 км від нашого села були виявлені чотири давніх городища. Одне з них біля села Луги було відкрите і обстежене археологом П. І. Хливнюком. Це давньослов'янське селище V-VIII ст. н.е. Також наша місцевість і зовні відповідає визначенню, поданому в етимологічному словнику. Місцевість гориста і річка ніби прорізає долину. А ще долина прорізана наче бритвою багатьма глибокими ярами.

За іншою версією, назва річки пов'язана з давніми кельтами-бритаїми, які можливо проживали в цих краях у сиву давнину. Такі припущення про Бритаївку зробили в своїх дослідженнях відомі філологи доктор наук Констянтин Тищенко і кандидат наук О. Стрижак, а також доктор історичних наук Г. Казакевич.

У статті О. Стрижака «Кельти і Україна» зазначено: «...як не дивно, але ще й тепер за Дністром, де колись жили бритаїли, є село Бритаївка, що входить до Білгород-Дністровського району Одеської області. Назва невідомого походження (Бритаї-Бритаї). З таємничою Бритаївкою перегукується й село Бритаївка Чечельницького району Вінницької області. В назві той же корінь Бритаї дооформлено не слов'янським суфіксальним комплексом- івка/авка, що нагадує поєднання готського апша – вода і слов'янського – к(а)» [5].

Таким чином, за версією кількох авторитетних науковців назва річки може бути пов'язана з проживанням тут давніх кельтів – бритаїлів і мати історію у понад дві тисячі років. Про те, що кельти справді проживали в цих краях, свідчать різноманітні археологічні знахідки кельтських монет і зброї у Дністровському лимані [2, с. 7-8].

У Чечельницькому районі у 1887 році також був знайдений один з найбільших скарбів монет - 1348 римських монет датованих II ст. н.е. [1, с. 120-121]. Впевнено можна говорити, що на цих землях жили племена, які активно торгували з Римською імперією. Але і це не найдавніші знахідки на території цього району. Перші поселення людини, виявлені археологами відносяться до періоду Трипільської культури IV-III тис. до н.е. Поселення трипільців були виявлені на території сусідніх сіл: Білого Камня, Рогізки, Стратіївки та Чечельника. В цих же місцях знайдені більш пізні поселення ранніх слов'ян черняхівської культури II-V ст. н.е.

Висновки

Отже, вищезгадані знахідки є свідченням дуже давнього заселення і освоєння наших земель. І хтозна, в якій саме час виникла назва річки Бритаївка? Скільки їй століть чи тисячоліть? Назви річок є дуже давніми, вони часто віддзеркалюють і зберігають слова давніх мов чи назви племен і народів, які жили колись на їхніх берегах. Як бачимо, версій походження слова «Бритаївка» є чимало і до кінця це питання ще не з'ясоване. Адже важко сказати, коли саме і в якій саме мові я назва виникла. Можливо, подальші історичні дослідження і відкриття дозволять з'ясувати, що ж означає ця незвична і загадкова назва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Брайчевський М. Римська монета на території України. Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. 244 с.
2. Казакевич Г. Кельтський компонент в етнічних процесах на території України у другій половині I тис. до н.е. // Етнічна історія народів Європи. 2009. Вип. 28. С. 5-13.
3. Лучик В.В. Етимологічний словник топонімів України. Київ : ВЦ « Академія», 2014. 544 с.
4. Матеріали краєзнавчих досліджень Андрія Подольського. URL: <https://www.facebook.com/Андрій Мандрівник>.
5. Стрижак О. Кельти і Україна. Наука і культура. Щорічник 1989. Вип. 23. С. 270.

Вдовиченко Тетяна Федорівна – студентка групи ЕЕ-216, факультет електроенергетики та електромеханіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: taniavdovichenko9@gmail.com

Tetyana F. Vdovychenko - Faculty of Power Engineering and Electromechanics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: taniavdovichenko9@gmail.com

Герасимов Тимофій Юрійович – доктор історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна, e-mail: timger84@gmail.com.

Gerasymov Tymophiy – doctor of historical sciences, assistant of professor of Social and Political Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia. e-mail: timger84@gmail.com.